Barát András

A NAGYKIKINDAI MAGYAR NYELVŰ OKTATÁS MÚLTJÁBÓL*

Az utóbbi időben sajnálattal állapítjuk meg, hogy mind kevesebb magyar ajkú gyerek iratkozik be az általános iskola első osztályába. Logikusnak tűnik, hogy ha csökken a felnőtt lakosság száma, akkor az a gyerekek számára is kihat, habár más okok szintén befolyásolják a fenti megállapítást, de ezeket most itt nem akarom taglalni.

Megtörténhet az is, hogy pár évtized múlva már nem lesz magyar elsős diák. Ezért szeretném az utókorra hagyni ezeket az adatokat és tényeket, melyek szűkebb pátriánk majd két évszázados magyar nyelvű közoktatására vonatkoznak.

A XVIII. századig a királyság az egyház megbízottjaként foglalkozik a közoktatásüggyel. Az iskolák belső berendezése, az oktatási rendszer megállapítása, az oktatás szellemének irányítása az egyháznak senki által sem vitatott joga. Az iskola el nem választható az egyháztól. Iskolába járni annyi, mint templomba járni. A királyi hatalomkör bővülése és az abszolutizmus erősödése magával hozta azt is, hogy az állam függetlenítette az oktatásügyet az egyháztól. Valójában a polgári társadalmi berendezés az, amely az állam politikai gyakorlatában viszonylag elfogadható helyet ad a közoktatásnak. Ez a mi vidékünkön a XIX. század közepére tehető. Az 1868-ban kiadott XXXVIII. törvénycikk 48. paragrafusa alapján tanköteles minden gyerek 6-tól 12 éves korig. A 12. életévet betöltött tanulók az úgynevezett ismétlő iskolába jártak heti néhány órát.

A RÓMAI KATOLIKUS NÉPISKOLA

A fellelhető adatok szerint legkorábban ez az iskola alakult meg 1812-ben. Ekkor ugyanis működni kezdett egy egyosztályos parókiális népiskola, melynek vezetésével Retter János kántortanítót bízták meg. Az egy osztály azonban csak 1819-ig bizonyult elégségesnek. Akkor megnyílt a második osztály is, melyet Schmidt Antal vezetett, s Gaál János kántortanítót bízták meg az első osztály vezetésével. Őt később Dobzay Vilmos, majd Schwarz Ferenc váltotta fel. 1856-ban újabb lépések történtek az iskola fejlesztésére: megnyílt a har-

* *Részlet a szerző készülő tanulmányából*

madik osztály is, ezzel pedig lehetőség adódott arra, hogy az iskola „az elemi főtanodák sorába emeltessék". Az újonnan megnyílt osztály vezetésére Szladacek János teschenі csász. kir. egyházi főtanácsosi tanítót nevezték ki. Mint ahogy másutt, ebben az iskolában is fiúk és lányok vegyesen egy tanterembe jártak oktatásra. Két évvel a harmadik osztály megnyitása után, azaz 1858-ban a tanulókat már nem szerint elkülönítették. A leányosztályokban Skoday Alajos, majd Dölle Gyula nyert alkalmazást.

1862-ben eltávozások, elhalálozások miatt három tanítói állás maradt üresen. E problémát az iskola a következőképpen oldotta meg: az eddig a harmadik osztályt tanító Szladacek János az időközben megnyílt negyedik osztályhoz került tanítónak, megüresedett helyét pedig Steinbach Antal, ez idő szerint Torontál vármegye érdemes tanfelügyelője foglalta el. A második osztályt Kakujay Károly állami tanfelügyelő tanította, az elsőt pedig Retzer István nákófalvi elemi iskolai tanító. 1869-ben ismét átcsoportosítás történt. Szladacek Jánost a csász. kir. tengerészeti főtanodához helyezték át, s a tanítók ezután a következő beosztást kapták: az első osztályt Dölle Gyula kapta meg (akinek helyére a leányosztályba Palatinus Imre került), a másodikat Retzer István, a harmadikat Kakujay Károly, a negyediket pedig Steinrek Antal. 1872-ben Kakujay Károly a temesvár-belvárosi tanodához került, Dölle Gyula pedig a zentai polgári iskolában nyert alkalmazást. Azt követően az első osztályt Martin János újpécsi tanító, a másodikat Palatinus Imre, a harmadikat pedig Retzer István oktatta. A megüresedett leányiskolai állást Stein János helyettes tanító töltötte be.

1873-ban Steinbach Antalt Temes megye másodtanfelügyelőjévé nevezték ki, így ismét átcsoportosítás történt. Retzler Istvánt a negyedik, Martin Jánost a harmadik, Stein Jánost, az eddigi leányosztály tanítóját az első osztály vezetésével bízták meg, helyére pályázat útján Kelsek József került. Sajnos, az utóbbinak korán bekövetkezett halála miatt új tanerőt kellett alkalmazni. Így került oda Magenbauer Lipót nagybecskereki kántortanító. 1878-ban megtörtént a már nagyon időszerűvé vált leányosztály bővítése. Magenbauer Lipót átvette a második osztályt, az első vezetésével pedig Dienstl Emília kisasszonyt bízták meg. E bővítés korántsem volt elegendő, ezért 1883-ban megnyílt a harmadik osztály is. Vezetését Magenbauer Lipót vállalta, a másodikat Kenschler Károly, az elsőt pedig az iskolától megváló Dienstl Emília kisasszony helyett Incze Mária kapta meg. 1887 elején két tagozattal és két tanítóval gyarapodott az iskola. A fiútagozathoz Sziller Károly, a leányhoz pedig Magenbauer Róza került. 1888 őszén 154(!) fiú látogatta a második osztályt, s noha a kicsinyek összepréselődtek a padokban, 43 diáknak nem jutott ülőhely. A fűtetlen iskolában, tél közepén, a gőz és izzadság miatt nyitott ablak mellett kellett tanulniuk. Az áldatlan helyzet orvoslása érdekében az iskola a községhez fordult, ecsetelte gondjait a helyi lapokban, de senki sem figyelt oda. Végül is a vallás- és közoktatási minisztérium elé került az ügy. Annak rendezéséig az iskolavezetőség párhuzamos tagozatokat létesített, s az egyik tagozat délelőtt, a másik pedig délután járt iskolába. Ezt a megoldást később a miniszter is jóváhagyta. A második fiúosztály párhuzamos tagozatához Schmidt Istvánt, a harmadik

párhuzamos tagozathoz pedig Schlosser Józsefet nevezte ki az iskolaszék. A zsúfoltság azonban továbbra is fennmaradt, és egy tanteremre 172 tanuló jutott. Nem maradt más hátra, mint a tantermek számának bővítése. A község képviselő-testülete, melynek többségét szerbek alkották, ez iránt a követelmény iránt nem mutatott semmilyen érdeklődést, de olyan választ adott, hogy szándékában áll egy községi elemi iskola felépítése. Erre 1893-ban sor is került. A község tehát elejét vette a római katolikus elemi népiskola további fejlődésének. A vármegye, mely útját állhatta volna ennek, az ujját sem mozdította a katolicizmus és a magyarság érdekében.

Az iskola ez idő tájt hatosztályos elemi iskolai tanoda, ahol tizenegy tanteremben ugyanennyi tanító által 1200 katolikus tanköteles gyerekből összesen 860 nyer oktatást, a fiúk hét, a lányok négy tanteremben. 80–90 tanköteles nem látogatja az iskolát, a többi pedig a községi népiskolába, a Ratzkovics alapítványi és a gőzmalmi iskolába járt. Ebben az időben a tantestületet a következő tanítók alkották: Magenbauer Lipót, Martin János, Incze Mária, Magenbauer Róza, Schlosser József, Schmidt István, Sziller Károly, Palatinus Imre, Retzler István, Stein János és Friedrich Péter. A tanítói fizetés 700 forint, és alig fedi a létfenntartási költségeket. Az iskolafenntartási költségeket emberemlékezet óta a község, azaz a város viseli. A tanítási nyelv az iskolaszék, valamint a vallási és a közoktatási minisztérium határozata alapján 1878 óta magyar. Való igaz azonban, hogy az iskola megalakulásától kezdve a magyar nyelv is szerepelt mint tantárgy. Az iskolának jól felszerelt és karbantartott ifjúsági és tanítói könyvtára van, de temérdek a gondja is: az iskola tantermei a szélrózsa minden irányában szét vannak szórva a városban, bérházakban elhelyezve, ami többek között megnehezítette a tanítók ellenőrzését. Ezt a problémát csak egy új központi iskolaépülettel lehetett megoldani, mely a meglevő adatok szerint fel is épült 1896-ban Balázs Ernő budapesti építőmérnök tervei alapján. Az épület felépítését megelőzte egy 1892. évi iskolaszéki határozat, mely szerint az egyház kész 20 000 forintos áron a fél telket és a meglevő épületet eladni a községnek azzal a kikötéssel, hogy ez új iskolaépületet épít, amit az iskolaszék használhat. Ebbe az egyezségbe a vármegye nem ment bele, azzal a kifogással, hogy a politikai község nem tüntette fel, milyen célra használná az épületet. Az épülettel kapcsolatban az volt az elvárás, hogy az 12 tantermes legyen, s egyenesben legyen a gimnázium épületével. 1896. március 14-i keltezéssel a csanádi püspöktől, melyhez a kikindai plébánia tartozott, a következő leirat érkezett: „Örömmel értesültem f. hó 12-én a 193 sz. alatt kelt felterjesztéséről, hogy az ottani római kath. népiskola építése befejeztetvén, a közeljövőben felszentelhető és rendeltetésének átadható lesz. Megelégedéssel tölt el Főtisztséged ezen jelentése, mivel szóbanforgó épület, az annak idején előttem bemutatott tervrajzok után ítélve egyházmegyénkben artikulált és ennélfogva maradandó emlék leszen a nagykikindai katholikusoknak, főleg pedig az állami egyháztanács serény buzgalmának stb." Kelt Makón, 1896. március 14-én. A *Torontáli Hírlap* 1900. január 14-i számában a római katolikus iskola segélyezése ügyében a következőket írja: „A kikindai római katholikus hitközség még az 1898-ik év utolsó hónapjainak egyikén kérelemmel fordult Nagy-

kikinda városához, hogy iskolasegélyét a megváltozott körülmények figyelembe vételével emelje fel." Hogy a dolgot teljesen tisztán lássuk, annak történelmi előzményeire kell egy rövid pillantást vetnünk. Nagy-Kikinda város egész a kilencvenes évek elejéig fenntartója volt a helybeli összes felekezeti iskoláknak, olyannyira, hogy a hetvenes évek végéig a felekezeti tanítók egyenesen a városi pénztárból vették fel fizetésüket. 1891-ben a községi képviselő-testület a polgármester indítványára elhatározta, hogy az abban az évben felállított kvótát fenntartva, az azután szükségessé váló népiskolai osztályokat községi alapon szervezi meg. A vármegyei törvényhatóság a községi határozatot – jóllehet az senki által nem lett megfellebbezve – megsemmisítette, mert kimondta, hogy az iskolai segély hosszabb időre előre meg nem állapítható, és hogy az időről időre a lakosság számarányához van méretezve. Ezt a vármegyei határozatot a vallás- és közktatási minisztérium mint végső fórum elfogadta. A római katolikus hitközség, habár évek óta érezte a görögkeleti hitközség és a saját segélye közötti aránytalanságot, ebben az ügyben nem tett lépéseket. Amikor azonban az ötödéves pótlék és egyéb terhek miatt oda jutott, hogy a hitközségi adónak egy részét is iskolafenntartásra kellett fordítania, elhatározta, hogy megindítja a küzdelmet azért, hogy az iskola segélye a görögkeleti egyházközösség iskolasegélyével arányba kerüljön.

A városi képviselő-testület a római katolikus hitközség kérelmét elutasította, amin senki, aki a helyi viszonyokat csak némileg ismerte, nem csodálkozott. A kérelmező hitközség fellebbezését a vármegyei törvényhatóság 1899. május 15-én tartott ülésén, a városi képviselő-testület elutasító határozatát elvetette, és azt ajánlotta, hogy a kérdést a lakosság és az adózók számarányának figyelembevételével döntsék el. A képviselő-testület azonban megmaradt régi álláspontja mellett, arra hivatkozva, hogy már 1851-ben kimondta az iskolasegélyek változatlanságát, s újból kimondta, hogy fenntartja a jelenlegi

arányt. Természetes, hogy a római katolikus hitközség a képviselő-testületnek ezen határozatát sem hagyta szó nélkül, és fellebbezéssel élt. Ezt a fellebbezést tárgyalta Torontál vármegye törvényhatósága az előző év december 12-i közgyűlésén, s úgy istenigazából elverte a port a községi képviselő-testületen. A vármegyei határozat a következő volt: „A nagykikindai róm. kath. hitközség és Nagykikinda rendezett tanácsú város között felmerült s az előbbinek segélyezésére vonatkozó ügy összes iratai kiadatik a vármegye alispánjának, azon utasítással, hogy Nagykikinda város által felekezeteknek adott évi segélyezés ügyét vizsgálja meg tekintettel a hivatalosan megállapítandó lélekszám és adózási viszonyok arányában, tegyen a legközelebbi közgyűlésnek konkrét javaslatot. Szükségesnek találta a bizottság, hogy mielőbb ezen kérdésnek végére járni, saját alispánja által hivatalosan állapítsa meg azt, hogy mennyiben szenved a római kath. hitközség, illetve felekezet más felekezetekkel szemben hátrányt. S bár a bizottság a város képviselőtestületének határozatát már most is tarthatatlannak találta, mégis mielőtt döntene, miután nyílt feloldással az ügyet elodázni nem óhajtja, az összes részletekben is tájékozva kíván lenni. Indokoltnak tartja azonban már most is, hogy az 1207-891 törvényhatósági határozatra téves és hamis hivatkozással szemben, a végzés indokai között, felvilágosítsa a város képviselőtestületét, hogy ama miniszterileg jóváhagyott 1207 sz. törvényhatósági határozat nemcsak hogy nem hagyja jóvá, de sőt ellenkezőleg feloldotta az akkori N-kikindai község által 159-kgy ex alatt hozott határozat azon részét mely a felekezeti iskoláknak adott évi segélyt állandósítani akarja és kimondja, hogy a felekezeti iskolák segélyezése hosszabb időre, előre határozott összegben meg nem állapítható. A határozat másik része sem lett jóváhagyva, hanem a két új osztály felállítását elutasító rész miután megfelebbezve nem lett, felülvizsgálat tárgyát nem képezhetvén, tudomásul vétetett."

Az iskola további fejlődésébe beleszólt a történelem. Az első világháború befejezése után következett békeszerződés a Délvidéket, s ezzel Nagykikindát is, a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolta, s ezzel tulajdonképpen meg is szűnt a római katolikus elemi népiskola Nagykikindán. A tanerő egy része nem akar hivatalos esküt tenni az új hatalomnak, s eltávozik Kikindáról. A hivatalos tanítói eskü szövege a következő volt: „Alulírott kijelentem, hogy alanti esküt illetve fogadalmat kinevezésem esetén illetve szolgálatba lépésem előtt le fogom tenni. Én NN tanítói szolgálatba lépve esküszöm a mindenható Istenre, hogy a Szerbek–Horvátok–Szlovének királyságának alkotmánya iránt lelkiismeretes hűséggel viseltetek, hogy a felsőbb hatóságok rendeleteinek magamat alárendelem, hogy tanítói tisztemmel járó kötelességeket buzgón és pontosan teljesítem, és hogy mind attól ami tanítói tisztemmel ellenkező, óvakodom. Isten engem úgy segélyen."

Az iskola ügyes-bajos dolgait az iskolaszék intézte. Az 1880-ban hozott alapszabály az iskolaszék hatásköréről a következőképpen rendelkezik: „A nagykikindai római kath. hitközségi iskolaszék tagjai az időszerinti plébános mint elnök és a hitközség által három évre választott tizenöt iskolaszéki tanácsos, egy tanító képviselő, kik saját körükből választanak alelnököt. A szabály-

zat szerint az iskolaszék munkáját a fennálló törvények és törvényes szabályok rendezik."

A szabályzat 38. pontja kimondja: „Az iskolaszék előkészíti minden év november tizenötödikéig a jövő évre szóló előirányzatot, minden év kezdetén éspedig legkésőbb január 15-ig a mult évről való számadásokat és ezeket az előző évre befejezett leltárral felszerelve a hitközségi számvizsgáló bizottságnak észrevételezés és netáni helyesbítés végett visszazárólag kiadja és ezek után újólag tárgyalás alá vevén a számvizsgáló bizottság jelentésével együtt külön-külön a hitközségi közgyűlés elé jóváhagyás végett beterjeszti, minden évben jelentést tesz az iskola állapotáról, haladásáról a hitközségi közgyűlésnek, hogy a helyzetről kellő tudomást szerezvén, intézkedhessen az iskolai alapot netán meghaladó költségek fedezéséről."

Az elemi szintű magyar nyelvű oktatás a nem szerb nyelvű állami népiskolában, majd pedig a magyar és német nyelvű állami népiskolában folytatódott.

A REFORMÁTUS ELEMI NÉPISKOLA

A református egyház tagjairól eleinte a helybeli ágostai hitvallású evangélikus egyház lelkésze gondoskodott. 1886-ban az egyetemes református egyház konventje kimondta, hogy a Nagykikindán és környékén élő magyar reformátusok lelki gondozása végett missziós lelkészséget állít fel, s a lelkészi állás fenntartásához évenként a maga részéről 800 forinttal járul hozzá. Szalay József nagybecskereki lelkész a szükséges előmunkálatokat, összeírást, presbitériumalakítást elvégezvén, a békés-bánáti egyházmegye esperese, Szabó János kiküldte Nagykikindára az első református lelkészt Fekete Gyula személyében. Fekete Gyula első prédikációját 1887. október 2-án tartotta meg. Őfelsége, a király 1890-ben a minisztertanács felterjesztésére 45 katasztrális hold földet adott az egyháznak, majd az egyetemes egyház 12 000 korona segélyt nyújtott a lelkésznek imaház és iskola építésére. Az 1891. július 1-jén tartott presbitergyűlésen, melyen jelen volt Fekete Gyula lelkész, Varga N. István főgondnok, Zsíros Kálmán, Dus Sándor, Erődi Dániel és dr. Kim Károly presbiterek, a második napirendi pontként a lelkész méltatta az iskola fontosságát, kiemelve, hogy a református felekezeti iskolának az itteni viszonyok közepette fontos művelődési feladata van. Csak iskola által nevelhetők a – jóllehet kisszámú – tankötelesek a református egyház szellemében, a vallás igazságainak kellő ismeretében. Az egyház megalakulásának egyik fő célja volt az iskola megalapítása, mely cél ebben az évben meg is valósult. Az iskola tehát 1891-ben nyílt meg négy osztállyal s összesen 29 tanulóval, akik osztatlan tagozatba jártak. A tanítói állásra kiírt pályázatra hét pályázó jelentkezett. Az egyháztanácstagok egyhangúlag Balogh István kúnvásárhelyi tanítót választották meg, aki hivatalból az egyháztanács tagja is lett. Ez megbízta az egyházi jegyzőkönyv vezetésével.

Az első problémák már a következő tanévben felmerültek. A mindenkori községi képviselő-testület ugyanis anyagilag támogatta az egyházi iskolákat, s mivel már ebben az évben aktuálissá vált a községi népiskola megnyitása, a képviselő-testület jól megnyirbálta az egyházi iskoláknak nyújtott addigi se-

gélyt, s a korábbi 800 forint támogatás helyett az 1892/93. tanévre csak 300 forintot szándékozott adni. Az egyháztanács 1892. március 4-én tartott ülésén egyhangúlag kimondja: a kegyelemképpen megszavazott 300 Ft segélyt nem fogadja el, hanem az évi segély érdekében a megyei törvényhatósági közgyűléshez folyamodik. A megyei törvényhatósági bizottság 1892. április 7-én tartott rendkívüli közgyűlésén (458. sz. alatt) a fellebbezési ügyben azt a határozatot hozta, hogy Nagykikinda az egyház részére az iskola fenntartása végett megszavazott 300 Ft évi segélyt tudomásul veszi és megerősíti. Az indoklás szerint az összeg arányban áll a kikindai református híveknek a község közterheihez való hozzájárulásával, csupán azt kifogásolja a kikindai község ide vonatkozó határozatában, hogy „az itteni református iskola létezésének szüksége fenn nem forogván, tehát a 300 frt.-os segélyt is csak ajándékképpen adja meg, mert ennek szükséges vagy szükségtelen voltát Kikinda község elöljárósága nincs jogosítva eldönteni, amennyiben minden hitfelekezetnek, népiskolai törvényünk értelmében jogában áll nyilvános tanintézetet felállítani". Az egyháztanács megütközéssel vette tudomásul a megyei döntést, melyben következetlenséget lát, hisz az elmúlt évben éppen a megye ugyanebben az ügyben utasította Kikinda községet, hogy az iskolának 500 Ft-os segélyt adjon. A tanács úgy határozott, hogy orvoslásért a minisztériumhoz fordul. A minisztérium válasza a felekezeti iskolák segélyezése ügyében pozitív volt, azaz kimondta, hogy a község köteles ezen iskolákat segélyezni. A tanács megelégedéssel vette tudomásul a határozatot, s abból kiindulva, hogy a város teljes mértékben fedezi a helyi felekezeti iskolák költségeit, a megfelelő évi segély felemelését kérte. Kérése meghallgatásra talált a községnél is, mely az iskolai segélyt évi 700 Ft-ra emelte. Ez lehetővé tette a tanítói fizetés emelését. Az alapfizetés ezután 600, plusz lakbér címén 180, összesen 780 Ft. Az 1895-ben megtartott ülésen az elnök bejelentette az iskola kibővítésének szükségességét, mert amióta az iskola megnyílt, a tanulók száma évről évre növekedett, s az elmúlt tanévben már 62 gyerek látogatta a tanintézetet. Mind nagyobb az érdeklődés az iskola iránt a szerbek részéről is, amit a tanács örömmel fogad, s úgy könyvel el, mint az egyháznak a népnevelés terén folytatott mind szélesebb körű missziójának sikerét. Persze a tantermek kicsik, nem elegendőek a gyerekek befogadására, egészségügyi szempontból pedig a túlzsúfoltság egyenesen káros. Így felmerült az iskola kibővítésének szükségessége. A bővítést az egyháztanács úgy képzeli el, hogy egy kisebb és egy nagyobb tanterem épüljön. A kisebb tanteremben egy-egy osztály magánfoglalkozása és a tanszerek elhelyezése történne, a nagyob terem az eddigi 7 helyett 10 méter hosszú lenne, vagyis 18 négyzetméterrel nagyobb az eddiginél, s így 65–70 gyerek találna benne kényelmes elhelyezést. Az 1896. június 19-én tartott közgyűlésen az elnök tudatja a tanácstagokkal, hogy a következő hét folyamán a csanádi egyházmegyei római katolikus püspök meg fogja látogatni a helybeli r. k. hitközséget az új r. k. népiskola épületének felavatása alkalmából, s szokásához híven a püspök urat az elnökség üdvözli.

Az egyháztanács 1902. február 3-i ülésén határozatot hozott az iskolaszolga kötelességeiről. A határozat szerint az iskolaszolga feladata, hogy az iskolát

rendesen tisztán tartsa, amin értendő a hetenként legalább kétszeri – szerdán és szombaton – a padok alatt is alapos takarítás, az ablakok, ajtók és falak havonta egyszeri megtisztítása, a gyerekek illemhelyének tisztán tartása stb. Az 1905. október 4-én tartott ülésén a tanács megállapítja, hogy a villanyvilágítás bevezetése a lelkészlakásba, a templomba és az iskolába túl költséges, és nem is volna igazán gazdaságos. Így csak a lelkészlakásba való bevezetést szavazza meg. 1909. október 20-án az egyháztanács elfogadja az iskola kibővítésére vonatkozó tervrajzot, s az egyháznál hiányzó összeg biztosítására a vallás- és közoktatásügyi minisztériumot kéri fel. 1911-ben a tanács elfogadja a Magyar Ede szegedi műépítész terve alapján készülő templom építésére, valamint az iskola káplán- és lelkészlak átalakítására vonatkozó költségvetést. A munkálatok kivitelezésére Schachmann Ádám kikindai építőmestert fogadta fel. A felújítási munkálatok a költségvetés által megjelölt összeg csekély túllépésével ugyan, de egy év alatt be is fejeződtek. Balogh István tanító az iskola megnyitásától annak megszűntéig, azaz az 1918/19. tanévig lelkesen végezte oktatói-nevelői, s az egyház által megszabott tevékenységét. Ebben a tanévben ugyanis a felvételi és előmeneteli napló elején a következő bejegyzést találjuk: „E tanév folyamán a nyilvános oktatás szünetelt az iskolában, szeptember kivételével, amikor is csak jóformán az előkészítő munkálatok végeztettek el. Az iskola szüneteltetésének oka eleinte a járványos betegségek, azután a katonai megszállás. Február hó folyamán egy hétig folyt oktatás, de miután a tanító a Narodna upravának a hűségesküt ismét nem tette le, az újólag betiltotta a tanítást. A beírt 56 tanuló közül hat, a tanító magántanítása mellett végezte el a megfelelő osztály tananyagát. A felvett huszonkét szerb tanuló közül húsz, személyesen jelentette be az iskolából való kilépést, mert állítólag beiratkoztak a szerb gimnáziumba és a szerb polgári leányiskolába. Nagykikinda, 1919. jún. hó 14. Balogh István tanító."

Ezzel valójában be is fejeződött a református iskola története. A tanítás mindvégig osztatlan vegyes tagozatokban folyt, délelőtt és délután. Vegyesen látogatták a magyarok és szerbek, németek, a tanítási nyelv a magyar volt, s a következő tantárgyakat tanították: hit- és erkölcstan – a tantárgy osztályozását minden hitfelekezetnek a saját lelkésze végezte –, magyar nyelv – úgy mint beszéd- és értelemgyakorlat, írás, olvasás, nyelvtan, fogalmazás. A többi tantárgy: számtan, földrajz, természetrajz, egészségtan, szépírás, éneklés. Az osztályzatok: 1-es – kitűnő, 2-es – jeles, 3-as – jó, 4-es – elégséges, 5-ös – elégtelen. Magaviseletből 1-es dicséretes, 2-es jó, 3-as tűrhető. A beírt tagozatok és diákok száma a könyv második – statisztikai – részében található.

AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS ELEMI NÉPISKOLA

Ágostai hitvallású evangélikus hívek a XIX. század elejétől laktak Kikindán. 1840-ig a nagyszentmiklósi anyagyülekezethez tartoztak. Lélekszámuk ebben az időben 150 volt. 1840-ben anyaegyházzá lettek. Alapító lelkészük Frint János volt, aki csak úgy tudott megélni hivatásából, hogy a kerületi latin iskolában tanárként dolgozott évi 500 forintos fizetéssel. Az egyház buzgó támogatói voltak: Nagel Henrik, Nákó gróf tisztje, Horváth és Baranyi jegyzők, Diel festő, Gusztáv Adolf, valamint a németországi protestáns egylet és a zürichi azonos intézmény. Ezek akkora segélyt nyújtottak az egyháznak, hogy az paptelket vásárolhatott, iskolát, imaházat, paplakot építhetett. Az egyház iskolai tevékenységéhez nagyban hozzájárult a várostól kapott iskolai segély is, mely évi 2240 korona volt. Az iskolának egy tanítója és egy tanterme volt, és más vallásúak is látogatták. A tandíj a szülők anyagi helyzetétől függően 2-től 10 Ft. A beiratkozás 60 korona. Az 1901/02. tanévben a felvételi napló szerint az iskolának hat osztálya és 62 tanulója van. Az iskola életéről, a tanulók létszámáról csak hiányos adatok maradtak fenn. Az 1906/07. tanévről kiadott értesítő szerint – melyet Liska József tanító állított össze az iskolaszék megbízásából – a tanév szeptember 6-án vette kezdetét, s mint mindenkor, most is istentisztelettel. A diákok szüleik kíséretében a templomban gyülekeztek, ahol Jeszenszky Ignác lelkész úr intézett hozzájuk buzdító szavakat. Ebben a tanévben is szép számban jelentkeztek növendékek. A tanév elején 68 tanulót vettek fel, év közben ötük kimaradt. Az iskola egészségügyi állapotán a tanítón kívül a városi orvosi kar is őrködött. A gyerekek olyan veszedelmesebb járványnak nem voltak kitéve, ami miatt az előadásokat félbe kellett volna szakítani. Az említett tanévben az iskolában a következő ünnepeket tartották meg: október 6-át a növendékek hazafias dalokkal és költemények előadásával, a 13 aradi vértanúra való emlékezéssel ülték meg; karácsony estéjén ez évben is állított az iskolaszék nemes szívű gyermekbarátok segítségével karácsonyfát a növendékeknek, és szerényen, de megajándékozott minden tanulót; március 15-ét és április 11-ét, történelmünk nagy napjait, hazafias ünnepséggel és szünettel ünnepelte meg az iskola. A tanítást az egyházi elnökség folyamatosan figyelemmel kísérte, és a tanév tartama alatt megjelent az iskolában, hogy a tanulók előmeneteléről is meggyőződjön. Az 1906/07. tanévben működött iskolaszék tagjai: elnökség: Jeszenszky Ignác lelkész, Eidenmüller Ádám

egyházi felügyelő, Praesbitérium mint iskolaszék, Akli Pál, Balázs János, Bentzur Jenő pénztáros, Buday Dezső, Déván Ottó, Fodor Péter, Horváth Zoltán, Ludeschler Ede, Lux Adolf, Németh Antal, Roth Gergely, Szabó Kázmér, Simon Mihály, Szalczer Antal, Schollenberger János, Szontag Hugó, Wichmann Lajos gondnok és Wlin János. Tanító: Liska József. Az iskolába járó róm. kat. gyerekek vallásoktatását Becker Vendel róm. kat. segédlelkész, az izraelitákét dr. Rosenstein Mór főrabbi, a gör. keleti vall. gyerekekét pedig Milan Mocić gör. keleti tanító látta el.

Ebben a tanévben a következő tantárgyakat tanították: bibliai történetek, anyanyelv, beszéd- és értelemgyakorlat, írás, olvasás, nyelvtan, fogalmazás, számtan, földrajz, történelem, természetrajz, állat- és növénytan, ásványtan, ének, rajz, testgyakorlat. A tantárgyak felosztása: mivel az iskola hatosztályú, osztatlan tagozatú, egy tanítóval, a könnyebb és biztosabb kezelés szempontjából több tantárgy esetében három csoportba vonták össze a tanulókat. Az első csoportot az első, a másodikat a 2. és 3., a harmadikat pedig a 4., 5. és 6. osztályok alkották. Az 1913/14. tanévről a következő értesítés jelent meg: Az iskolai beiratkozások szeptember 1-jétől 4-éig tartottak. A rendes tanítás szeptember 5-én vette kezdetét. Az iskolába különféle vallású és nemzetiségű gyerekek jártak együtt, de közöttük a legpéldásabb rend és testvéries viszony uralkodott. Az említett iskolaévben az iskola a következő ünnepélyeket tartotta: október 4-én a király névnapja, október 6-án emlékezés az aradi vértanúkra, október 31-e a reformáció emlékünnepe, november 4-én emlékezés Erzsébet királyné gyászos halálára, április 11-én megemlékezés az 1848. évi törvények szentesítéséről, május 1-jén a madarak és fák ünnepét tartották, június 8-án pedig a király megkoronázásának évfordulóját. A karácsonyt és március 15-ét kihangsúlyozottan szülők jelenlétében ünnepelték. Az ekkori iskolaszék tagjai – elnökség: Jeszenszky Ignác lelkész, Eidenmüller Ádám egyházi felügyelő, Szabó Kázmér. Az egyháztanács mint iskolaszék: Akli Pál, Boros Ferencz, id. Fodor Péter, ifj. Fodor Péter gondnok, Fodor János, Horváth Károly, Horváth Zoltán, Judt Károly, Kosik Dániel, Kucsera György, Kolb Vilmos, Lux Ferenc, Peternák István, Reitenbach István pénztáros, Vichmann Lajos, Wiszkidenszki Géza, Wolf Gyula. Tanító Liska József, aki egyben az iskolaszék jegyzője is. Az iskolába járt római kat. tanulók vallási oktatását Pálfy Sándor róm. kat. segédlelkész, a görögkeleti tanulóékat pedig Nikolits Mita görögkel. tanító látta el. Tantárgyak: 1. vallástani tantárgyak – a. bibliai történetek, b. imák és énekek, c. biblia ismertetése. 2. anyanyelv – a. beszéd- és értelemgyakorlatok, b. írás, olvasás, nyelvtan, fogalmazás, 3. számtan, 4. történeti tárgyak – a. földrajz, b. történelem, c. alkotmánytan, 5. természetrajz – a. állattan, b. növénytan, c. ásványtan egészségtan, 6. ének, 7. rajz, 8. testgyakorlat." Az iskolára vonatkozó statisztikai adatok a könyv második részében találhatók, sajnos nem teljesek.

AZ IZRAELITA NÉPISKOLA

Az iskola fennállásáról, történetéről, sorsáról nagyon kevés adat áll rendelkezésemre, azon pár soron kívül, melyet a *Magyarország vármegyéi és városai – Torontál vármegye* című 1911/12-ben megjelent könyvben találtam. A vármegye monográfiája megemlíti, hogy az izraelita hitközség 1800 körül alakult, rabbival, előkönyörgővel. Ugyanebben az évben épült fel a zsinagóga és az iskola is. Az egyház első rabbija a XIX. század elején Dominusz Ferencz volt. Az iskolát 1877-től két magyar tanerő látta el. Az 1900-as népszámlálás adatai szerint városunkban 7777 személy vallotta magát izraelitának. A beiratkozási és előmeneteli naplók is eléggé hiányosak, csak az 1898/99. tanévvel kezdődnek, s az 1916/17. tanévvel be is fejeződnek. E fontos dokumentumok hiányát, sajnos, nem lehet semmiképpen pótolni. Ugyanis, ha itt helyben nem lettek megőrizve, akkor nem találhatók sehol – ez vonatkozik a többi iskola dokumentációjára is. A tanulók létszámát, valamint a tanítók nevét a könyv statisztikai részében találhatjuk meg. Egy fontos dolog, amit itt meg kell említeni, az, hogy eltérően a többi felekezeti iskolától, az egységes tantárgyak mellett ebben az iskolában volt még német nyelvtan és olvasás, valamint héber olvasás is. Ezzel fel is soroltam a városunkban létezett felekezeti iskolákat.

A KÖZSÉGI NÉPISKOLA

Az iskola megnyitásának (1893) előzményeiről a *Kikindai Közlöny* című helyi társadalmi, közművelődési és közgazdasági lap 1892. novemberi számában a következőket írja: „Immár beérkezett a főszolgabíróhoz a közigazgatási bizottságnak a rendelete, amellyel utasíttatik, hogy helyben a lehető legrövidebb idő alatt életbe léptetendő hétosztályú osztott községi népiskola megnyitásához szükségelt lépéseket tegye meg, illetve azok megtételére a községi elöljáróságot és képviselőtestületet utasítsa. Őszinte örömmel üdvözöljük annak közrebocsájtóját, Torontálvármegye közigazgatási bizottságát, s a vármegye kormányzóit is, akiknek jóakaró támogatása folytán lett testté az az ige, amellyel dr. Živko Bogdan községi képviselő indítványára a községi iskola elvét promulgálta. Lehetetlen nem örülnünk e rendeletnek, amely nem csak községünk zilált népoktatási viszonyain van hivatva gyökeresen segíteni, hanem a községi népoktatás ügyét is azon ösvényre tereli, amelyen a közoktatás ezen ágának kezdettől fogva mozognia kellett volna. Mert ha a kikindai népiskolák jelen állapotát, szerkezetüket, a községhez való viszonyukat, s a községnek ezen iskolákra fordított költségeit szemügyre vesszük, s látjuk az ötféle felekezeti iskolát, amelynek nagyobb részét a község tartja fenn, a többit pedig hatháromsan segélyezi, s tudjuk, hogy ezen iskolák közül ugyan a község viseli a terheket, de a jogok gyakorlatából ki van zárva, s ha továbbá figyelembe vesszük az 1868-ki népoktatási törvény 25-ik paragrafusát, mely községi jelleggel ruház fel minden iskolát, melyet a politikai község tart fenn, úgy a csodálkozás mellé, hogy a község ezen állapotot mindeddig tűrte, méltán sorakozik az öröm, hogy ezen abnormális, sőt speciális állapotnak, legalább a jövő népoktatási szükségletekre nézve vége szakad. Ha pedig higgadtan mérlegeljük e rendelet hord-

erejét, és számot vetünk következményeivel, úgy találjuk, hogy minden érdekelt tényező meg lehet vele elégedve, mert foganatosítása minden irányban jótékony hatást fog gyakorolni. Ami elsősorban magát a leendő város népoktatásügyét illeti, egy és minden kétségen felül nyer az elemi oktatás ezen új s szeretnénk hinni szervezetében és működésében egyaránt kiváló intézmény által, amelyet nem csak a róm. kath. népiskolában tapasztalható túltömöttség levezető csatornájának, hanem a népnevelés és népoktatás magas színvonalán álló, mintaszerű intézetnek szeretnénk képzelni. Maga a község jelentékeny megtakarításokat fog köszönhetni az új jellegű iskolának, mert ahelyett, hogy az egyes felekezetek kebelébe, ezentúl felmerülő szükségletekkel külön-külön kellene számolnia, a felekezeti iskolákban netán előforduló szaporulatot módjában leszen a községi iskolában kumulálni, amely eljárás mellett ha már eddig is követett volna, ezreket lehetne már is évenként megtakarítani. Ami magát a róm. kath. hitfelekezetet illeti, amelynek tankötelesei fogják ezen új iskolát elsősorban benépesíteni, ha eltér a rideg felekezeti álláspontról és meggondolja, hogy mely nehézségek és küzdelmek árán tudott eddig is egy-egy osztályhoz jutni, ami végre a túltömöttségnek kellő számú paralell osztályok felállítását megszüntetnie sikerült, úgy akciója eredményével meg lehet elégedve. A római kath. iskolaszék akkor amidőn a községi iskola felállítását deklaráló határozatot meg nem fellebbezte, már lemondott felekezeti iskolája tovább fejlesztésére vonatkozó igényéről, s így működése természetesen csak oda irányulhatott, hogy a községi iskola mielőbbi forszírozása által a r. k. vallású tanköteles oktatásáról kellőképp gondoskodjék. Ez a czél el van érve, sőt mi több, a rk. népiskola eddigi túltömöttsége egy csapással és örök időkre meg van szüntetve, s így a r. k. hitfelekezetnek sem lehet oka panaszra."

Ilyen véleménye volt az újságírónak egy évvel a községi népiskola megnyitása előtt. A nagy optimizmus idők folyamán nagyon is lelohadt. A *Torontáli Hírlap* 1913. január 28-i számában így ír az iskoláról: „Most, hogy a községi

népiskola igazgatóját kinevezték állami iskolalátogatónak, időszerűnek tartjuk erről az iskoláról egyet-mást mondani. Az iskola keletkezéséről sok jót nem mondhatunk. Igaz, hogy megteremtője, tiszahegyesi dr. Bogdán Zsivkó mindig a város érdekével hozakodott elő, valahányszor erről az iskoláról esett szó, de azért annak indító okait nagyon híven jellemezte egy alkalommal a városi közgyűlésen dr. Varró, amikor elnevezte azt trucciskolának. Körülbelül húsz éve, hogy ez az iskola fennáll, de azért tanítványokat toborozni nem tudott magának. Ha volt is egy-két évig tanítványa, úgy elpárologtak lassanként, mintha kámforból lettek volna. Volt már olyan tanév is, amikor egy-egy tanítvány tanítása 200 koronánál is többe került. Nincs és nem is volt ennek az iskolának létjogosultsága. Minden felekezetnek meg van a maga iskolája és így erkölcsi kötelessége, hogy gyermekeinek tanításáról gondoskodjék. És ezt minden felekezet meg is teszi. Honnan vegyen tehát magának tanítványokat a községi iskola. Egyre jó volt, és ebben elérte ennek az iskolának szülőapja a célját – megakasztotta egy időre két legnagyobb felekezeti iskolának továbbfejlesztését. Ez alatt a 20 év alatt csupán csak a róm. kath. iskola szaporodott egy tanteremmel. A görög keleti iskola fejlődése teljesen leállt. De nem érte el célját az iskola megteremtője akkor, amikor vele megakarta akadályozni, hogy a róm. kath. hitközség iskolasegélye ne emelkedhessék. Mert háromévi folytonos küzdelem után a közigazgatási bíróság mégis áttörte a barrikádot, és kimondta, hogy a katholikusok iskolasegélye minden népszámlálás után kiigazítandó. Különben meg vagyunk győződve, hogy az iskolafenntartók a jövőben meg fogják találni a módját annak, hogy gyerekeik tanításáról és új osztályok felállításáról gondoskodhassanak, és így a községi népiskolára épp olyan kevés szüksége van a városnak a jövőben, mint ahogy eddig sem volt szüksége rája. Pedig ez az iskola – nem számítva a palotaszerű épületet, építési költségeinek kamatját – évenként több mint 6000 koronába kerül a városnak. Ilyen luxust egy város sem engedhet, és nem is enged meg magának. Erre csak mi vagyunk képesek, mert nálunk a város életében a gánesvetés művészetté csúcsosodott ki. Ha ez az iskola nem létezik, akkor a magyartannyelvű népiskolák száma a mai napig legalább 3-4 tanosztállyal szaporodott volna. Igaz, ezt a fejlődést a községi iskola nem bírta megakadályozni. A róm. kath. népiskola pl. már a jövő tanév kezdetével bővülni fog 1-2 tanteremmel. A katholikusok meg fogják találni a módját annak, hogy iskolájukat fejleszthessék. Ha kell, még attól sem riadnak vissza, hogy megindítsák az eljárást azirránt, hogy a városi iskolasegélyek törültessenek, és a felekezetek maguk vessék ki a szükséges összeget pótadó fejében. Úgyis 12-14 000 koronával többet fizetnek be évenként a róm. kath. birtokosok a városi pénztárba pótadó címén, mint amennyi iskolasegélyt kap a hitközség. A községi iskola pedig továbbra is szálka marad mindnyájuk szemében.

A katholikusok a múltban azt fájlalták, hogy nem választottak oda egy katholikus tanerőt, szerb polgártársaink pedig ha módjukban lesz, szerbet fognak oda választani. Ez már így van nálunk. Ha a vármegye néha nem segítene rajtunk és nem támogatna minket, hát édes kevés magyar tisztviselőnk volna a torony alatt. Lehet, hogy a magyarok ebben az esetben katholikusok érzékeny-

kedése az idegen szemlélőre nézve érthetetlen, de lélektani oka az a túlzottság, amellyel szerb polgártársaink ránk nehezednek, csak hogy többségüket velünk éreztessék. Épp ezért jó volna, ha a községi népiskola most amidőn az igazgatótanítói állás üresedésben van, működését a város belső területén beszüntetné, és kihurcolkodnék a külterületre a tanyák közé, ahol ma 5-6 száz tanköteles úgy nő fel, mint az erdőben a fa. Ott azután volna alkalma és módja terjeszteni a kultúrát, hogy maholnap körül ne vegyen bennünket egy gyűrű vad, műveletlen emberekből, akiknek se istenük, se királyuk, se hazájuk."

Végül a cikkíró szövegét a kir. tanfelügyelő és a községi iskolaszék figyelmébe ajánlja.

Két nézet. Egyik az iskola megnyitása előtt, a másik húsz év múltán. A végkifejlet pedig az, hogy a községi népiskola ugyanúgy, mint a felekezeti iskolák is, 1918/19-ben megszűnt.

POLGÁRI ISKOLÁK

Az állami polgári fiúiskola

Az iskola megalakulásáról a *Torontáli Hírlap* 1910. június 19-i számában a következőket írja: „Városunk képviselőtestülete e hó 17-én rendes közgyűlést tartott, melynek legfontosabb tárgya a nagykikindai polgári fiúiskola volt, mely töméntelen jajgatás, rugdalódás és veszekedés után most végre megszületett, s ez év szeptember 1-jén első osztálya meg is nyílik. Hajlékot kap tehát városunkban a felsőbb oktatásnak az az ága, melynek okos és szép hivatása volt, hogy iparos vagy kereskedői pályára készülő fiú megszerezze azt a minimális intelligenciát, melyet a jó iparostól és kereskedőtől, ma már méltán követel a felhőket ostromló civilizáció. Ez iskola szükségességét és hasznát bizonyára átérzik polgártársaink, mutatja ezt az iskoláért folytatott hosszú és kitartó küzdelem, s így fölösleges új iskolánkat a polgárság figyelmébe ajánlanunk. Midőn tehát szerencsés fejlődést és eredményes munkálkodást kívánunk a polgári fiú iskolájának, lezárjuk ezzel a sokat hányatott és sok vihart látott ügynek az aktáit."

Az 1911/12. tanévben megnyílt a második osztály is, melyet az iskolaszék a szeptemberben tartott ülés határozatából kifolyólag párhuzamosított. Az új osztály számára ki kellett bérelni a régi iskolaépülettel szemben levő Fischer-féle házat is, s e tanévben két házban volt az intézet elhelyezve. Az új osztály megnyitása következtében az iskolaszék szeptemberben megtartott tanárválasztási gyűlésén megválasztotta rendes tanárnak Mészáros Ignácot, a mennyiségtan és természettudományi szakra képesített polgári iskolai tanárt, a második félév kezdetén az iskolából eltávozott Dietl Gusztáv róm. kat. hitoktató, s helyébe a püspök Pálfy Sándort rendelte az intézményhez. Az iskolaszék tagjai – a tiszahegyesi dr. Živko Bogdan országgyűlési képviselő, elnök, Majinszki Lukács polgármester, alelnök, Joanovits Mihály kereskedő, gondnok, Sztojanovits Tivadar községi elemi iskolai igazgató, jegyző, tagok: Augusztin Miklós városi főjegyző, Aleksa Bakovljev nyugalmazott tanító, Đorđe Bartulov görögkeleti lelkész, Marko Bogdan kereskedő, Draxler Ferenc földbirtokos, Fekete

Gyula ref. lelkész, Br. Hauser Károly ármentesítő, társasági igazgató, dr. Vasa Jakšić ügyvéd, Jeszenszky Ignác ág. hitv. evang. lelkész, Kasztory János takarékpénztári igazgató, dr. Kácser Zsigmond ügyvéd, Káplár Mihály esperesplébános, Mihajlo Kosić népiskolai igazgató, Kucsera Method építész, Laza Nikolić földbirtokos, Milan K. Petrović tanító, dr. Sava Putnik ügyvéd, Milivoj Radović gör. keleti lelkész, Krsta Telečki országgyűlési képviselő, dr. Rosenstein Mór főrabbi, Petar Simić gör. kel. lelkész, dr. Türk Marcell ügyvéd, dr. Ivan Veselinović ügyvéd, Ladislav Veselinović gör. keleti lelkész, Dorde Vlahović gör. keleti főesperes és dr. Zsíros Lajos ügyvéd. A tantestületet a következő tanárok alkották: Horváth Antal igazgatótanár, történelem és latin nyelvre képesített okleveles középiskolai tanár, az I. osztály főnöke. Tanította a magyar nyelvet az I., II. a és II. b osztályokban. Mihajlo Kosić óraadó, gör. keleti szerb népiskolai igazgató a szerb nyelvet tanította heti három órával. Mészáros Ignác rendes tanár a mennyiségtani és természettudományi szakra képesített polgári iskolai tanár, a II. b osztályfőnöke a tantestületi értekezletek jegyzője. Tanította a számtant, mértant, mértani rajzot és formát az I., II. a és II. b osztályban, valamint a szépírást az I. osztályban. Wildpret Péter rendes tanár, természetrajzból és földrajzból képesített okleveles középiskolai tanár, az I. a osztályfőnöke, a könyvtár és szertár őre. Tanította a földrajzot, természetrajzot, szabadkézi rajzot, éneket az I. a, II. a és II. b osztályban, a szépírást a II. a és II. b osztályban. A hitoktatást a római kat. diákoknak Pálfy Sándor, a reformátusoknak Fekete Gyula, a görögkeleticknek Stojan Jakšić, az evangélikusoknak Jeszenszky Ignác, az izraelita vallásúaknak pedig dr. Rosenstein Mór oktatta. A polgári iskola első osztályába szabályszerűen csak olyan tanuló vehető fel, aki a 9. életévét már betöltötte, és sikeresen befejezte az elemi népiskola 4. osztályát, más tanintézményben nyert bizonyítványt, vagy pedig felvételi vizsgán bizonyítja képességét. A tanítás délelőtt 8 órakor, délután 2 órakor kezdődött. Az iskolába való megérkezés csak a tanítás előtt negyed órával történhetett. A túl korai jövetel, a későn járás, a tanítás alatti ok nélküli kijárkálás tilos. A tanításhoz szükséges tanszereken kívül egyebet az iskolába hozni elkobzás büntetésével tilos. Az órák közötti 10 perces szünetekben az osztályokban a tantermek szellőztetése végett tartózkodni nem szabad. A tanulóknak tartózkodniuk kell a fiatal szervezetre ártalmas dohányzástól és a szeszes italok élvezetétől. Vendéglőben, cukrászdában és kávéházakban a tanulók csak szüleik kíséretében és csak kivételes szükség esetén jelenhetnek meg. Színházba, hangversenyre, táncmulatságra a tanulók csak az osztályfőnök engedélyével mehetnek. A tanulók télen este 7, nyáron pedig 8 órakor kötelesek otthon lenni. Az 1912/13. tanévben jelentős változások történtek a tanári kar összetételében. Augusztus végén Wildpret Péter rendes tanár az újvidéki kir. kat. főgimnáziumhoz lett kinevezve. Mészáros Ignác tanár pedig a kalocsai r. k. tanítóképzőhöz távozott. Ideiglenes megoldásként az iskolaszék kisegítő tanárokként Liska József evangélikus tanítót, Stolcz Alfonz középiskolai tanárjelöltet, Pálfy Sándor róm. kat. hitoktatót és Schlier Márton róm. kat. kántort alkalmazta. Ez az ideiglenes állapot részben szeptember végén, részben pedig október elején szűnt meg, amikor az iskolaszék

rendes tanárként Žarko Blagojevićet, a nyelv- és történelemtudományi szakra képesített polgári iskolai tanárt és Forster F. Gyulát, a mennyiségtanra és természettudományra képesített tanárt alkalmazta. Változás állt be az iskolaszék elnökségének összetételében is, mert a tiszahegyesi dr. Živko Bogdan elhunyt. Így az elnökség három tagra csökkent: az elnök Majinszki Lukács polgármester lett, alelnök báró Hauser Károly, jegyző pedig az iskola igazgatója, Horváth Antal. Az 1912/13. tanévben megnyílt a harmadik, az 1913/14. tanévben pedig a negyedik osztály is, melynek elhelyezése nem kis gondot okozott. Miután az iskolának az egyik bérházból ki kellett költözködnie, az iskolaszék úgy intézkedett, hogy a polgári fiúiskola – a községi elemi iskola épületének megfelelő átalakítása után – bevonul a községi elemi iskola épületébe, a községi elemi iskola pedig átköltözik a polgári fiúiskola régi épületébe. Így az iskola némileg megoldotta a helyiségproblémáját, bár a tornatermet ezután is nélkülöznie kellett. Az iskola 1918-ban megszűnt.

A NAGYKIKINDAI MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI POLGÁRI LEÁNYISKOLA

1884-ben nyílt meg mint kétosztályú felső leányiskola. Alapításán sokat buzgólkodott Vinczehidy Izsó takarékpénztári igazgató. A későbbiek folyamán négyosztályú polgári leányiskolává alakult, s díszes épületet kapott. A polgári leányiskola célja: művelt, kötelességtudó, házias magyar nők nevelése. Ezenkívül aki a polgári leányiskola négy osztályát sikerrel befejezi, tanulmányai folytatása végett beléphet a kézimunka-tanfolyam osztályába, a felsőbb leányiskola 5. osztályába, óvónőképző intézetbe, az elemi tanítóképző intézetbe, a női kereskedelmi tanfolyamra, a postai alkalmazott és távírdászképző tanfolyamra, vasútitiszt-képző tanfolyamra, a főgimnázium 5. osztályába, de ez esetben latin nyelvből, algebrából és esetleg a tantervi különbözeti tárgyakból felvételi vizsga teendő, továbbá az Amizoni Károly által alapított Országos

Nőnevelő Intézetbe, melynek feladata, hogy művelt magyar háziasszonyokká és családanyákká készítsen elő, az orsz. magy. kir. zeneakadémiára, zenéből teendő felvételi vizsga alapján, a képzőművészeti főiskolára, az orsz. magy. kir. női ipariskolába, a női kereskedelmi iskola 1. osztályába, vasúti pénztárosi tanfolyamra, belügyminiszteri rendelet alapján az állami, megyei és községi közigazgatásnál a segéd- és kezelőszemélyzet tagjai polgári iskolát végzett nők is lehetnek, vallás- és közoktatásügyi miniszteri engedéllyel állami számviteltanból tartandó vizsgára is bocsátható, melynek sikeres letevésével az igazságügybe bekerülhet mint állami tisztviselő. A polgári leányiskola bármely osztályába felvehető minden olyan tanuló, aki koránál fogva, az általa kijelölt osztályban megkívánható előkészültségről különbözeti, illetve felvételi vizsga útján bizonyságot tesz. Az egyik polgári leányiskolából a másikba átlépni kívánó növendéket bizonyítványa alapján is be lehet íratni. Ebben a tanévben az iskola gondnokságát a következő személyek látták el: elnök Vinczehidy Izsó, a Ferenc József-rend lovagja, takarékpénztári igazgató, alelnök dr. Valovics Gyula vármegyei főorvos, közkórházi ny. igazgató-főorvos, a Ferenc József-rend lovagja, gondnok és jegyző dr. Kresméryné Petrovics Antónia polgári iskolai igazgató. A gondnokság rendes tagja Augusztin Miklós városi főjegyző, báró Hauser Károly ármentesítő társulati igazgató, Horváth Zoltán járási főszolgabíró, dr. Kikindai Győző királyi közjegyző, Müller József városi tanácsos, Peczity Milán takarékpénztári pénztáros, dr. Szimits Pál városi tiszti főorvos, dr. Zsíros Lajos vármegyei főügyész, ügyvéd. A tantestület tagjai a következők: dr. Kresméryné Petrovics Antónia igazgató, nyelvi és természettudományi szakcsoportra képesítve. A 4. osztályban magyar irodalmat, költészettant és történelmet adott elő. Germán Ernő, nyelvi és történettudományi szakcsoportra képesített rendes tanár, az I. b osztályfőnöke, tantestületi jegyző. Az I. a és I. b osztályban a német nyelvet, az I. b osztályban a földrajzot, II. osztályban a magyar nyelvet, III. osztályban a történelmet, IV. osztályban az egészségtant adta elő. Jeszenszkyné Tirpák Irén, nyelvi és történettudományi szakcsoportra képesített rendes tanítónő, a tantestületi könyvtár őre. Az I. és III. osztályban a magyar nyelvet tanította, a IV.-ben a háztartást és a neveléstant adta elő. Mérey Margit rendes tanítónő, képesítve a kézimunka és torna tanítására. Az összes osztályban ő tanította a kézimunkát. Németh Margit, a nyelvi és történettudományi szakcsoportra és torna tanítására képesített rendes tanítónő, a III. osztály főnöke, az ifjúsági könyvtár és tornaszerek őre. Az I. osztályban a szépírást, a II. és III. osztályban a földrajzot, a II., III. és IV. osztályban a német nyelvet tanította. Takácsné Bojnityky Jolán rendes tanítónő, az I. b osztályfőnöke, mennyiségtanra és természettudományra képesítve, állat- és növénytant, számtant, mértant és vegytant adott elő. A IV. osztály főnöke, a fizikai szertár őre. Az I. a, I. b és a III. osztályban mennyiségtant, a IV. osztályban természettant és mennyiségtant adott elő. Schmidt István óraadó, áll. elemi népiskolai és iparos tanonciskolai rajztanításra képesített tanító, szabadkézi rajzot adott elő az I-től IV. osztályig. Schlier Márton óraadó róm. kat. kántor, az éneket adta elő az I–IV. osztályban. Az állami polgári leányiskola I. osztályába szabályszerűen csak olyan növendékek léphetnek be,

akik betöltötték életüknek legalább a 9. évét; akik az elemi iskola négy osztályának elvégzéséről hiteles iskolai bizonyítványt tudnak felmutatni, vagy ennek hiányában megkívánandó képességükről felvételi vizsga által tesznek tanúbizonyságot. Érdekes adatokat tartalmaz az Értesítő a tanulók szüleinek foglalkozásáról is. A 174 beiratkozott diák szüleinek foglalkozása így oszlott meg: birtokos, bérlő 20, gazdasági tisztviselő 2, iparos 45, ipari tisztviselő 3, nagykereskedő, vállalkozó 4, kereskedő 21, kereskedelmi tisztviselő 8, köztisztviselő 25, más értelmiségi 10, közhivatalban alkalmazott 14, egyéb segédszemélyzet 10, magánzó, nyugdíjas 12. Anyanyelvi felosztás szerint a 174 tanuló közül 82 magyar, 52 német, 37 szerb, 2 román, 1 olasz. Az iskola 1918-ban megszűnt.

A GIMNÁZIUM

A krími háború miatt az akkori osztrák kormány felhívást tett közzé 500 millió forintos kényszerkölcsön jegyzésére. A szerb nemzetiségű nagykikindai kiváltságos kerület az osztrák császári ház iránti hagyományos lojalitását bizonyítandó nagyobb összeget jegyzett, s e kölcsön fejében kapott állampapírokat, úgynevezett rentéket három részre osztotta, s mint kerületi alapot, mint kórházi alapot és mint reáltanodai alapot kezelte. Ez utóbbi alapból alakult meg 1858-ban egy alsó reáliskola, melynek működéséhez a kormány engedélyt adott. Az iskola rövid időn belül négyosztályos lett, de 1869 februárjában a kerület magisztrátusának határozata alapján, az összes vagyon – taneszközök, gyűjtemények, könyvtár, bútorzat – használatra Schöbl Lőrincnek lett átadva, aki négyosztályos alsó reáliskolát nyitott német nyelven. A kerület magisztrátusa közben rájött, hogy egy 20 000 lakosú városnak szüksége van egy középiskolára, még ha kezdetben az alsó gimnázium lenne is. 1872-ben egy küldöttség meg is látogatta a pesti kormányt, hogy kieszközölje egy ilyen iskola megnyitását. A kormány nem fogadta el a küldöttség kérelmét, hanem azon kezdeményezést támogatta, ami szintén a kikindaiaktól eredt, mely egy gazdasági iskola megnyitását irányozta elő, melynek alapszabályzatára engedélyt is adott. 1876-ban megszűnt a kikindai kiváltságos kerület, s az általa felölelt terület Torontál vármegyéhez csatolódik. A volt kerületi tanácstagok, Folsinger-Vinczehidy Izidorral az élen, aki a helyi takarékpénztár igazgatója volt, a vármegye főispánjához, Hertelendy Józsefhez fordultak egy nagy kérelemmel, vagyis azzal, hogy Nagykikindán alapíttassék egy középiskola-gimnázium, mely négyosztályú lenne, a tanítási nyelv pedig magyar. Az iskola kezdőtőkéje a volt reáliskola vagyona lenne. A kikindaiak kérelme a vármegyei közgyűlés kérésére támogatásra talált. A közoktatásügyi minisztérium 1872. május 19-én, 10 972-es határozata szerint az alsó reáliskola alapja gimnáziumi alappá változik. Ezen határozat értelmében a megyei közgyűlés gimnáziumi bizottság felállítását szavazza meg. A bizottság elnökévé Dániel János alispán, tagokká pedig dr. Jovan Petrović, Aleksandar Janković, dr. Vlado Majinski, Nikola Bibić, Folsinger-Vinczehidy Izidor, Vidák Péter, Ströbl Ferenc, Pap Simon, Vasai Miklós, Balázs Frigyes, Babity József, Várnai Imre, Hadfy Döme és Vécsey István választattak. A bizottság feladata az alapszabály meghozataláig a követ-

kező: 1. megteremteni, azaz létrehozni az iskola működéséhez szükséges tantermet, 2. előkészíteni az iskola költségvetését, 3. biztosítani a pénzügyi forgalom ellenőrzését, 4. a tanerő fizetésének meghatározása, pályázat kiírása, a tanerő kiválasztása, 5. biztosítani a tanítás megkezdéséhez szükséges kellékeket, 6. olyan alapszabály kidolgozását kell biztosítani, mely az iskolát a legújabb ismeretek elsajátítására készteti. A bizottság elküldte a minisztériumba a volt reáliskolai – most már gimnáziumi alap – zárszámadását is. Míg az iskola megnyitása iránti kérvény a minisztériumban volt, a városban már folytak az előkészületek – pozitív határozat esetén – az első osztály megnyitására. A gimnáziumi bizottság az ún. kúria épületében kiválasztott három helyiséget a lehető hét közül, mely hatáskörébe tartozott, egyet tanteremnek, egyet múzeumnak, egyet pedig tanárinak. Határoztak az igazgató felvételéről is. 1877. szeptember 8-án a vall. és közoktatásügyi minisztérium táviratilag küldte el az első osztály megnyitásának engedélyét. Az engedély száma 1877/21937, tartalmaz néhány feltételt is: 1. a gimnáziumnak ugyanolyan felépítésűnek kell lennie, mint a többi állami gimnáziumnak, s ami a tanítást illeti, a főtanfelügyelőséghez tartozik, 2. a gimnáziumi bizottság csak anyagi kérdésekről, valamint az igazgató és tanerők megválasztásáról dönthet, 3. igazgatónak és rendes tanárnak csak képzett személyek választhatók, kinevezésükhöz miniszteri engedély kell, 4. az intézmény fejlesztéséért a gimnáziumi bizottság felelős, a minisztérium csak úgy ad engedélyt újabb osztályok megnyitására, ha a feltételek biztosítva vannak. Mihelyt megállapíttatott, hogy a feltételek biztosítva vannak, a gimnáziumi bizottság megválasztotta az igazgatót és egy tanárt. Igazgatónak Domokos Jenő, a nagybecskereki főgimnázium volt igazgatója, tanárnak pedig Eremics István, a bölcsészeti kar végzett növendéke lett megválasztva, azzal, hogy ez utóbbi az 1877/78. tanév alatt köteles letenni a szakvizsgát. Domokos latin és magyar nyelvet, Eremics német nyelvet, földrajzot, matematikát, természetrajzot, rajzot és szépírást adott elő. Az előadások október 1-jén kezdődtek. Az első ellenőrzés már november 9-én megtörtént, s a tanfelügyelő megállapította, hogy az előadások zavartalan folytatására megvannak a feltételek. Az igazgató javaslatára az iskola Stein János tanítót testnevelés, Steiner Gábort a francia nyelvnek mint fakultatív tantárgynak a tanítására alkalmazta minden fizetség nélkül. A gimnáziumi bizottság 1878 májusában lépéseket tett a II., III. és IV. osztály megnyitására, s ebben az értelemben kérvényét felküldte a minisztériumba. A minisztériumnak a javaslat ellen semmi kifogása nem volt, csak ismét hangsúlyozta a szükséges feltételek megteremtését ugyanúgy, mint tette azt az I. osztály megnyitásakor. A fentieket figyelembe véve július 24-én a bizottság meghozta határozatát a II. osztály megnyitásáról, valamint arra vonatkozóan is, hogy egy év alatt biztosítani kell az eszközöket a III. és IV. osztály megnyitásához.

Az intézmény pályázatot írt ki két új tanerő alkalmazására, éspedig a rajzolás és a szépírás, valamint a klasszikus filozófia tantárgyakra. A rajztanításra Schönleitner Károlyt, a klasszikus filozófia tanítására – megismételt pályázat után – Perényi Ferencet alkalmazták. A tanítás szeptember 4-én kezdődött. Most már szűkösnek bizonyultak a kúriában levő termek, s ha figyelembe

vesszük, hogy már a III. és IV. osztály megnyitása is tervben van, a gimnáziumi bizottság egy külön épület megszerzését jelölte ki céljául, de a kalkuláció akkora összeget mutatott, hogy ettől egyelőre el kellett állni. A bizottság 1878-ban kidolgozta az intézmény alapszabályzatának tervezetét, melyből a leglényegesebbet emeljük ki: 1. az intézmény neve – Nagykikindai Alsó Gimnázium, 2. az intézmény állami felügyelet alatt áll, nem vallási, 3. az iskola zavartalan működéséhez szükséges anyagiakat a volt reáliskolai alapból biztosítják, 4. az intézmény szervei a bizottság, albizottság és a tanári kar. A gimnáziumi bizottság 16 tagból áll, közülük 14-et a megyei közgyűlés választ életfogytiglani időszakra. A fő- vagy az alispán, a bizottság elnöke és az igazgató beosztásuknál fogva tagjai voltak a bizottságnak.

Az alapszabály-tervezet értelmében a bizottságot évente legalább kétszer kell összehívni, a pénzügyi terv elfogadásakor, valamint annak zárszámadásakor. A bizottság választotta a tanárokat, s a minisztérium adta hozzá beleegyezését. Mivel a megye székhelye Nagybecskereken volt, a bizottsági üléseket is ott tartották. Az albizottság kikindai egyénekből tevődött össze, s inkább csak tanácsadói szerepe volt. Az 1879/80-as tanévben megnyílt a III. és IV. osztály. A tanteremhiány úgy oldódott meg, hogy a szolgabírói hivatal átengedte a kúriában levő négy termét az iskolának. Ezeket a termeket fel kellett újítani, hogy megfeleljenek az új követelményeknek. Az iskolához új tanerők is kerültek. A magyar nyelv és klasszikus filozófia tanítására Erődi Dánielt, magyar nyelvre és történelemre Újházi Lászlót mint rendkívüli tanárt, természetrajzra és földrajzra Lázár Bélát mint rendkívüli tanárt választották. A tantermek átalakítása elhúzódott, s így a tanítás csak szeptember 9-én kezdődött. Ebben az évben történt először diákkizárás az iskolából. Lippay Péter III.-os diákot zárták ki, fegyelmezetlenség, lopásra való felbujtás, hazugság, s lopásban való részvétel alapos gyanúja miatt. A tanfelügyelő látogatása során megjegyzést

tett a kabinetek gyenge felszerelésére és a könyvtár szegényes állagára, de az intézmény továbbfejlesztése folytatódik. Vinczehidy Izidor, a gimnáziumi bizottság tagja az 1881 márciusában tartott ülésen azt a javaslatot tette, hogy az iskola bővüljön hatosztályosra, azaz alsóból legyen felső. A javaslat megértésre talált mind a bizottságnál, mind a megyei közgyűlésnél. A közgyűlés a javaslatot továbbította a vall. és közoktatásügyi minisztériumnak. A minisztérium az 1891/92. tanévre meg is adta az engedélyt az V. osztály megnyitására, a VI. osztály megnyitását azonban feltételekhez kötötte – hogy az iskola megfeleljen az oktatási és nevelési követelményeknek, ki kell bővítenie könyvtárát, növelnie kell szertárainak felszereltségét, nyugdíjalapot kell létesíteni a tanárok részére és segédszemélyzetet – iskolaszolgákat – kell felvennie. Erre ugyanis eddig nem volt szükség, mert e teendőket a rabok látták el – az épület udvarában volt a börtön. Még egy tanár, Bohner Jáko felvételével, aki a klasszikus filológiát tanította, az 1881/82. tanévben megnyílt az V. osztály. A további fejlődés előtt ismét gátlóként jelentkezett a tanteremhiány. A bizottság 1881-ben határoz is egy új iskolaépület tervrajzának elkészítéséről, melyben nyolc osztály is elférne. Az előszámadások megint azt mutatták, hogy a terv megvalósítása annyira megterhelné a gimnáziumi alapot, hogy kérdéssessé válna a tanítás biztosítása.

Az 1882/83. tanévben megnyílt a VI. osztály, s három új tanerőt is alkalmazott az iskola – dr. Jáko Jánost, Hegedűs Pált és Simon Mihályt. Azért, hogy a gimnáziumi alap az új osztály megnyitásával valamennyire tehermentesítődjék, megszűnik a francia nyelv és gyorsírás tanítása. Az alap rohamos csökkenése, s más bajok jelentkezése miatt a megyei közgyűlés 1884-ben azzal a kéréssel fordult a vall. és közoktatásügyi minisztériumhoz, hogy szüntesse be az V. és VI. osztályt. Szerencsére a minisztérium a kérelmet elveti. Két évvel később a tanári testület kérvényt küld a megyei közgyűléshez, valamint az oktatásügyi minisztériumba azzal a felkéréssel, hogy az állam vállalja magára az iskoláról való gondoskodást, és bővítse ki nyolcosztályosra. Erre a megoldásra azonban még néhány évig várni kellett.

A gimnáziumi alap, valamint az össz leltár átadása után az 1896/97. tanévet mint állami intézmény kezdte a nagykikindai gimnázium. 1898 vége felé a minisztérium egy leiratot küldött az iskola igazgatójának azzal a kéréssel, hogy a következő tanévre találjon ideiglenes helyiséget az iskolának, mert a modern pedagógiai követelményeknek megfelelő új épületet akar emeltetni. 1899. július 6-án nyilvános versenyt rendeznek a gimnázium felépítésére. Alpár Ignácz műépítő tervei alapján, az épület felemelési jogát Pavlicsek József itteni vállalkozó nyerte el. Pavlicsek 1899. szeptember végén kapott engedélyt a régi épület lebontására. Az alapok ásása október 16-án kezdődött s decemberben az épület tető alatt volt, 1900. szeptember 4-én meg is kezdődött a tanítás az új épületben. Az 1900/1901. tanévben megnyílt a nyolcadik osztály is, s ezzel az intézet teljes főgimnáziummá nőtt. A szegedi oktatásügyi körzet tanfelügyelője rendes látogatása után a következő hiányosságokat észlelte: az épületnek nincs díszterme, az igazgatónak nincs megfelelő lakása, az ingázó diákok számára nincs befogadóterem, nincs fogadóterem a szülőknek, a tornaterem-

nek nincs szertárhelyisége, bővíteni kell a fizikai kabinetet, a természetrajzi múzeum termét, a földrajzkabinetet és a rajzszertárat. Ezeket a hiányosságokat 1914-ben elhárították. Ekkor épült meg az ingázó diákok napi tartózkodására szolgáló terem, az egészségügyi csomópont a tornateremhez, összekötő folyosó a tornaterem és az épület között, egy kisebb szertár a tornaterem előtt, egy kisebb földszinti terem a szülők fogadására, igazgatói lakás, bővült a könyvtár, az épület rá lett kapcsolva a villanyhálózatra, az udvar ki lett kövezve. Ez az 1914. év nem ezekről a fejlesztésekről lesz emlékezetes. A háború miatt az épületet katonai célokra kellett átadni.

Mint már említettem, az intézet a kerület épületében, az ún. kúriában kezdte el működését. Ez a megoldás sok kellemetlenséggel járt. Az udvarra nem lehetett kimenni, mert ott voltak az elítéltek. Az embereket sokszor rendőri kísérettel vezették be az épületbe, mert ez volt a bíróság épülete is, s itt gyülekeztek a regruták. Az ezt követő megoldás sem bizonyult megfelelőnek. 1889-ben dr. Kresméry igazgató arra kéri a szolgabírói hivatalt, hogy az állatpiacot, amely közel volt az iskolához, helyezze át, mert az állatok sikoltozása – különösen a disznóké – zavarja az előadást. Télen nehezen lehetett az iskolát megközelíteni, mert csak a piac körül volt átjáró, az előadás pedig csak délelőtt 8-tól 13 óráig tartott, mert nem volt világítás. 1914-ben lett az épület rákapcsolva a villanyhálózatra. A tanárok megválasztása rendkívüli figyelemmel történt. A gimnáziumi bizottság törekedett arra, hogy jó és elismert szakembereket és pedagógusokat alkalmazzon. A tanárok kötelesek voltak egymás óráit látogatni, hospitálni, s észrevételeiket egymással kicserélni. Aki ezt nem tette meg, nyilvános kritikát kapott azokon az üléseken, amelyek a tanítás módszertanát taglalták. Minden tanév a tantárgyak felosztásával, valamint módszertani témák felvetésével kezdődött. A tantestület ülésein különböző didaktikai témákat dolgoztak fel, mint pl. hogyan fejleszteni a tanuló és tanár közötti bensőségesebb viszonyt, hogyan lehet a középiskola anyagát a modern élethez közelíteni, kötelező és szabad zenei oktatás, a sportdélutánok megszűnéséről stb. Arról a témáról, hogy szükség van-e a középiskolák élesebb elválasztására a tantestület véleménye a következő: „1. az alsóbb osztályok – I–IV. – adjanak egyforma képzési alapot s a különbség az V. osztályban kezdődne, 2. az alsó osztályoknál törölni a latin és francia nyelvet – a latin a régi gimnáziumi, a francia nyelv pedig a reáliskola programjából valók – így több idő maradna az anyanyelvi oktatásra, 3. az ötödik osztályban történő differenciálódás a tantestület véleménye szerint így nézne ki: az egyik típusú iskolában klasszikus, a másik típusúban modern nyelveket tanulnának a diákok. A görög nyelv kötelező volna mindkét típusnál, 4. a változtatásokat a megreformált gimnáziumokban kellene kezdeni, s ahogy a gyakorlat majd megmutatja bevezetni a többi iskolában is, 5. akik szakiskolába akarnak járni – ipari, gazdasági stb. – azoknak olyan iskolát kell nyitni, 6. a polgári iskolák programját közelebb kell hozni a megreformált gimnáziumokéhoz, hogy a diákok könnyen folytathassák tanulmányaikat a gimnáziumokban."

És a végén egy érdekes vélemény: túl kell lépni azon a meggyőződésen, hogy csak a gimnázium adhat kenyeret. A tanárok erkölcsi arculata is kifogás-

talan szintű kellett hogy legyen. Abban az esetben, ha a tanári karban vagy a városban valamely tanárról olyan hírek keringtek, hogy viselkedése vagy tette nem egyeztethető össze a fenti követelménnyel, maga ellen vizsgálatot kellett hogy kérjen az igazság kiderítésére. Ha csak egy kis igazság is volt a mendemondákban, a tanárt áthelyezték más környezetbe. A tanári fizetés nem volt ösztönző. Ez abból a kérvényből is kiviláglik, amelyben a tantestület arra kéri a minisztériumot, hogy engedje meg a tanároknak a honoráris munkát – társadalmilag hasznosat, ami nem menne az előadások rovására – vagy pedig biztosítson olyan fizetést, amely lehetővé tenné a családalapítást és a szolid életet. Az iskolába iratkozott tanulók tandíjat fizettek, ami alól csak a szűkös anyagi helyzetben levő tanulók és az oktatásügyi dolgozók gyerekei voltak felmentve. A tandíjmentességről minden tanév elején a tantestület döntött.

A diákok számára viszonylag sok volt az eltiltás. A nyilvános előadásokat csak szüleik vagy tanáraik kíséretében látogathatták. Tilos volt este nyolc óra után egyedül a városban tartózkodni, különböző lokálokat látogatni, alkoholt fogyasztani és dohányozni. Az istentiszteletek látogatása kötelező volt, mint ahogy a karácsony, húsvét és az évzáró vizsgák előtti gyónás is. Az intézet az 1898/99. tanév történetét röviden így vázolja: a tanulók felvétele szeptember 1-jén, 2-án és 3-án délelőtt történt. A hat osztályba 204 tanuló iratkozott be. A tanévet szeptember 4-én nyitották meg ünnepélyesen Veni Sanctével és iskolai ünnepéllyel, és 1899. június 29-én zárták Te Deummal, valamint alkalmi záróünnepséggel, amelyen kiosztásra kerültek a segélyező egyesületek által felajánlott jutalmak is. Az iskola diákjai, valamint a tanári kar megemlékeztek minden jelentősebb történelmi eseményről. Szeptember 24-én az iskola gyászünnepélyt tartott Erzsébet királyné meggyilkolásának emlékére, október hatodikát, az aradi vértanúk emlékünnepét az iskola a következő műsorral ülte meg: „Himnusz, előadta az intézeti zenekar, 2. Világosról. Írta Gyulai Pál, szavalta Kresméry Károly III. oszt. tanuló, 3. Az aradi vértanúk. Írta Palágyi Lajos, szavalta Grób Imre VI. oszt. tan. 4. Megemlékezés a 49-es vértanúkról, szerezte Konstantinovics, előadta az intézet zenekara. 5. Alkalmi beszéd, elmondta Krizsán Gyula tanár, 6. Stiriában, Ajk faluban mi történt, Jajj, de búsan harangoznak Tarjánban, népdalok, előadta az intézet zenekara, 7. Batytyány hamvai felett, írta Illés Pál, szavalta Sebestyén Pál V. o. tan. 8. Szózat. Előadta az intézet zenekara. 9. Az aradi tizenhárom, írta Tóth Kálmán, szavalta Varró Endre V. o. tan. . . ." Március 15-ét, a szabadsághare emlékünnepét a következő műsorral köszöntötte a gimnázium tanári kara és tanulóifjúsága: „1. Magyar induló, előadta az ifjúsági zenekar. 2. Nemzeti dal, írta Petőfi S., szavalta Grób Imre. 3. Kurucz katonadal, énekelte az ifjúsági énekkar. 4. Alkalmi beszéd, tartotta Krizsán Gyula tanár. 5. Népdal egyveleg, előadta az ifjúsági zenekar. 6. Március 15-ke, írta Bartók Lajos, szavalta Réder Károly. 7. Kuruc dalok Káldytól, előadta az ifjúsági zenekar. 8. A lengyelek fehér asszonya, írta Jókai Mór, szavalta Sebestyén Pál. 9. Őszi harmat után, kuruc dal, előadta az ifjúsági énekkar. 10. A honvéd özvegye, írta Arany János, szavalta Varró Endre. 11. Himnusz, énekelte az ifjúsági énekkar."

Április 11-én, az 1848. évi törvények szentesítésének évfordulóját az ifjúság előtt az intézet igazgatója, dr. Kresméry Károly hosszabb beszédben méltatta. A június 29-i tanévzáró ünnepség műsora: „1. Megszólalt a kecskeméti öreg templom nagyharangja, előadta az intézeti zenekar. 2. Nyalka huszár, Arany Jánostól, szavalta Langert Norbert. 3. A reményhez, Lavotta után, énekelte az intézet énekkara. 4. Selyem kendőm, népdal, előadta az intézeti zenekar. 5. A magyar nemes, Petőfi Sándortól, szavalta Jákó János. 6. Tavaszi dal Marschiertől, énekelte az intézeti énekkar. 7. Évzáró beszéd, tartotta az intézet igazgatója. 8. Soire de Budapest, Air Varie, Oskar Riedling után, előadta az intézet zenekara. 9. Heten vagyunk, Wardswort után, Szász Károlytól, szavalta Kemény Gyula. 10. Éji dal, Marschiertől, énekelte az intézeti zenekar. 11. A beteg és az orvosok, Greguss Ágostól, szavalta Wéber Péter. 12. Nagy lett volna a tudósnak az ő tudománya, Arany Jánostól, énekelte az intézeti zenekar. 13. Hídavatás, Arany Jánostól, szavalta Réder Károly. 14. Tudom, hogy vissza hívsz majd engemet Abt Ferenctől, előadta az intézet zenekara. 15. Zsindelyezik a kaszárnya . . . énekelte az intézeti énekkar. 16. Búcsúbeszéd, tartotta Újházi László tanuló. 17. Magyar induló, Dankó Pistától, előadta az intézeti zenekar."

Az iskola 1902 szeptemberében Kossuth Lajos születésének 100. évfordulója alkalmából két ünnepséget is tartott. Az egyiket szeptember 19-én, melynek műsora a következő volt: „1. Himnusz, énekelte az ifjúsági vegyeskar. 2. Fohász, Rákosi Viktortól, szavalta Kresméri Károly tanuló. 3. Kossuth Lajos azt izente . . . játszotta az ifjúsági zenekar. 4. Kossuth sírja, Ábrányi Emiltől, szavalta Stróbl Márton tanuló. 5. Kossuth Lajos ablakára, énekelte az ifjúsági férfikar. 6. Ünnepi beszéd, tartotta Krizsán Gyula tanár. 7. Tavasz elmúlt, Lányi Ernőtől, hangszerelte Juhász K., játszotta az ifjúsági zenekar. 8. Kossuth képe előtt, Zalár Józseftől, szavalta Stolcz Alfonzo tanuló. 9. Kuruc dal, Káldi Gyulától, énekelte az ifjúsági vegyeskar. 10. Kossuthról, Dömény Józseftől, szavalta Petrovics Emil tanuló. 11. Klapka induló, játszotta az ifjúsági zenekar."

Szeptember 20-án ismét Kossuth-ünnepély volt az iskolában, melynek fénypontja az intézet lépcsőházában befalazott emléktábla leleplezése volt, amit a következő műsor kísért: „1. Himnusz, énekelte a nagykikindai daloskör. 2. Alkalmi beszéd, mondta Szabó Kázmér főgimnáziumi tanár. 3. Kossuth Lajos azt üzente, énekelte a daloskör. 4. Az emléktábla átadása Szontágh Hugó bizottsági elnök részéről. 5. Az emléktáblát az intézet nevében átveszi a főgimnázium igazgatója, dr. Kresméry Károly. 6. Szózat, énekelte a nagykikindai daloskör. A fehér márványból készült emléktábla felirata a következő: 1802–1902 szeptember 19., Kossuth Lajosnak, a szabadság és népjogok apostolának emlékezetére születése százados évfordulója alkalmából állította Nagykikinda város közönsége. Emlékét megőrzi a történelem, hálánkat iránta bizonyítsák tetteink."

Hogy mennyire bírta a gimnázium a környezet rokonszenvét, mi sem bizonyítja jobban, mint az 1882. június 26-án megtartott I. Takarékpénztár választmányi ülésének határozata egy ösztöndíj-alapítvány létrehozásáról a helybeli gimnázium részére. A takarékpénztári választmány igazgatójának sikeres munkája elismeréseként az alapot Vinczehídy-féle ösztöndíjnak nevezi el. A nagyki-

kindai Takarékpénztár az ösztöndíjalapba 1000 forintot helyez letétbe, melynek évenként 60 Ft kitevő kamatát valamely a helybeli gimnáziumba járó tanuló kapja, három egyenlő részben. A kiválasztott diák az év elején kap 20 Ft-ot, valamint karácsonykor és húsvétkor. A nevezett ösztöndíjat nemzetiségi vagy vallásra való tekintet nélkül a nagykikindai gimnáziumba járó bármely szegény sorsú, jó magaviseletű és szorgalmas tanuló megkaphatja. Az ösztöndíjat az igazgató adta át az összes diák jelenlétében. Az 1902/03. tanévről szóló *Értesítő* arról számol be, hogy már jó néhány alap, alapítvány és magánszemély segíti a gimnáziumi tanulókat. Ebben a tanévben pl. a következő ösztöndíjak, jutalmak és segélyek lettek átadva: 1. A jövedéki bírsági alapból 300 koronás ösztöndíjat nyert Lazovics Rezső VII. osztályos tanuló. 2. A Schiffmann Kristóf-féle alapból 240 koronát kapott Csorján István V. oszt. tanuló. 3. A Vinczehídy-alapítványból 120 korona ösztöndíjat nyert Ébert Ede II. oszt. tanuló. 4. A Domokos Jenő-alapítvány kamatát, 20 koronát a tanári testület Esztó Péter VII. oszt. tanulónak ítélte oda, aki matematikából a legjobb eredményt mutatta fel. 5. Dr. Türk Marcell ügyvéd 10 korona jutalmat ígért annak az I. oszt. tanulónak, aki idegen ajkú létére magyar nyelvből a legjobb előmenetelt mutatta fel. 6. Pörzsölt Géza főgimn. hitoktató 10 koronát ajánlott fel azon tanuló jutalmazására, aki a megjelölt vallási költemény szavalásában kitűnik. 7. Dr. Schwarcz József ügyvéd a szegény tanulók részére 10 koronát ajánlott fel, hogy egy hazafias tárgyú színelőadáson részt vehessenek. 8. Magának a gimnáziumnak is volt segélyező és jutalmazó egyesülete, mely jutalomként tankönyveket ajándékozott, tandíjmentességet állapított meg, és pénzsegélyt is adott. E segélyezőegyesület szabályzatának 40., 41. és 42. pontja szerint segélyezhetők a nagykikindai gimnázium jó erkölcsű, viseletű, szegény tanulói, akik legalább elégséges eredményt érnek el. Jutalomban csak olyan tanuló részesülhet, aki általában jeles, vagy egyes tantárgyakból kiváló eredményt mutatott fel, a segélyezés és jutalmazás módozatait az igazgatói választmány e célra szerkesztendő külön ügyrendben állapítja meg.

A diákszakkörök munkája, különösen a XX. század elején vett lendületet, bár az effajta tevékenységről a tanári karnak nem volt egységes véleménye. Egyesek szerint a szakköri munka lehetőséget nyújt a diák és tanár közötti bensőségesebb viszony kialakítására, mások viszont ugyanezt a tényt nem tartották pedagógiailag helyesnek, mert szerintük ez előbb-utóbb családias viszony kialakításához vezethet, s ezzel csökken a tanár tekintélye. A tankönyvekről és a szakkörökről szóló minisztériumi rendelet kötelezővé tette a különböző szakkörök megalakítását a gimnáziumokban, külön kihangsúlyozva a szabadkézi rajz-, gyorsírás-, kardvívás-, ének-, francianyelv-tanulási körök megszervezését. 1911-ben a nagykikindai állami főgimnáziumban a következő szakkörök működtek: irodalmi szakkör, az 1910/11. tanévben 15 összejövetelt tartott, tagjainak száma 69, nagyobbrészt felsősök, a higiéniai szakkör, tagjai a VII. és VIII. oszt. tanulók, gyorsírási szakkör, tagjainak száma 16, szabadkézi rajz 5 taggal, énekszakkör 66 tanulóval, céllövő szakkör 26 taggal, ifjúsági zenekar, melynek 12 tagja volt. A felsoroltakból kitűnik, hogy a tanári kar nem lelkesedett a sportszakkörökért. 1913-ban az egyik tantestületi ülésen megállapí-

tották, hogy 14 diák fel van mentve a testgyakorlás alól, közülük négynek sérvje, ötnek pedig szívbántalmai voltak, ami az igazgató véleménye szerint a veszélyes foci miatt van, amit az iskolában be kellene tiltani. Különben a játékdélutánokon, melyek szombat délutánonként voltak megtartva 2 órás terjedelemmel, a következő játékok szerepeltek: „1. Rugósdi a körben. 2. Rugósdi a várban. 3. Angol rugósdi – foot-ball. 4. Füles labda. 5. Hosszú méta. 6. Körséta. 7. Duplex. 8. Futó duplex. 9. Dominó. 10. Labdahajszoló. 11. Sintéres. 12. Lovasesata . . ." A gimnáziumi könyvtár állagának növelése a tantestület állandó feladata volt. A könyvállomány 1914. június 30-án 3374 kötetből állt. A nagykikindai állami főgimnáziumban 1918-ban voltak az utolsó érettségizők. Összehasonlítás végett említsük meg az iskola elődjének, az alsófokú reáliskolának a tantárgyait: vallástan, német nyelv, szerb nyelv, magyar nyelv, földrajz és történelem, aritmetika, geometria, geometriai rajz, fizika, kézimunka és szépírás. A főgimnázium tantárgyai – vallástan, magyar nyelv, latin nyelv, görög nyelv, német nyelv, bölcsészeti előtan, történelem, fizika, mennyiségtan, szabadkézi és geometriai rajz, torna. A gimnázium életét 1919-ben mint négyosztályos szerb nyelvű iskola folytatta. A városi Népbizottságnak az 1919. december 31-én rendes közgyűlésén napirenden szerepelt a gimnázium ügye is mint első napirendi pont. A város főtanácsnoka ugyanis nagyon fontosnak találta, hogy a Népbizottság erélyesen lépjen fel az oktatási minisztériumnál, mert annak oktatási osztálya lehetővé teszi, hogy magyar ajkú tanulók is tanulhassanak az iskolában, a meglevő magyar tanárok oktatása által. Ez a tény az indítványozó szerint nagy elkeseredést és elégedetlenséget váltott ki a város szerb ajkú polgárai körében, ezért javasolja, hogy a Népbizottság a következő felterjesztést intézze az oktatási minisztériumhoz: „Ezen év november hó utolsó napjaiban a nagykikindai állami szerb gimnázium igazgatója hivatalos felszólítást tett közzé magyar nyelven, melyben közli az Oktatási Minisztérium keretében működő oktatási osztály határozatát, hogy a helyben működő gimnázium keretében nyolc osztályig magyar tannyelvű tagozatok nyílnak, és a beiratkozás december elsejéig lesz lebonyolítva. A felhívást dr. Juga, a helyi gimnázium igazgatója és Szabó Kázmér, a volt magyar állami főgimnázium tanára írta alá mint igazgatóhelyettes. A felhívást a főutcán egy trafik kirakatában helyezték közszemlére, minden előzetes bejelentés nélkül. Ez az eljárás, mely rendkívüli súllyal bír a közéletben, a város szerb lakosai körében nagy elkeseredést váltott ki, ami könnyen vezethetett volna a közrend megbonthatásához."

A Népbizottság mint az összes oktatásügyi és a szerb érdekek képviselője, a fenti határozat megszüntetése érdekében a következő folyamodványt intézi az oktatási minisztériumhoz: „A Népbizottság véleménye szerint rá kell mutatni azokra a lényeges és fontos tényekre, melyek figyelembevétele nélkül, nem lehet felmérni és igazságosan dönteni a kérdésről, melyet az Oktatási Tanács határozata felületesen érint, s amit könnyelműen meghozott, mélyen megsértve mind az oktatási-szociális, mind a politikai tekintélyét, és a szerb nép méltóságát a városban és annak környékén. Bánát északnyugati részén, Kikindától Szegedig, s attól a Tisza-mellékig, egész Becskerekig, több mint 100 000 szerb él. Észak-Bánát e vidékén Nagy Kikinda mindig a szerbség leg-

nagyobb igazgatási-igazságszolgáltatási, valamint oktatási és gazdasági központja volt a Vajdaságban, s mint legnagyobb szerb helység, a nagykikindai kiváltságos kerületben a hivatalos nyelv a szerb volt a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban és az oktatásban. Éppen ezért a kerület, s annak központja, Nagykikinda minden magyar kormánynak tüske volt a szemében, ezért az kihasználva az első alkalmat, 1876-ban megszüntette és bekebelezte Torontál vármegyében, ezzel átvette a kerület összes alapítványait, így a volt reáliskolai alapot is, mely 440 000 korona volt. A reáliskola helyett magyar nyelvű algimnáziumot nyitott, melyet a megszüntetett reáliskola alapjából tartott fenn, mígnem 20 évvel ezelőtt, ezen alapból a district tulajdonában levő telken felépítette az Állami magyar főgimnázium épületét. Mindezt a magyar kormány, a magyar hatalom és a magyar társadalom azzal a határozott céllal tette, hogy megvalósítsa a legnagyobb magyar ideált, a nem magyar nemzetek elmagyarosítását. A modernül berendezett és gazdagon felszerelt magyar állami gimnázium nem nagy létszámú, de elkötelezett tanári kara ebből a tanügyi intézményből a legbrutálisabb magyar soviniszta fészket teremtette meg nemcsak a városban, hanem egész Észak-Bánátban. Ebben eléggé nagy sikerük is volt. E város szerb népének és környékének évekig nagy bajai voltak e soviniszta fészekkel, mert a szerb diákoknak ebben a gimnáziumban, s rajta kívül is sok gátat emeltek a tanulásban, mert elnyomták bennük a nemzeti érzést. Szerencsére 1918-ban bekövetkezett a fordulat, és eltűnt vele együtt a soviniszta tűzfészek is. A nagykikindai városi Népbizottság megszüntette a magyar állami gimnáziumot, s helyette a tanügyi osztály engedélyével megnyitotta a szerb főgimnáziumot, tulajdonába vette a gimnáziumi épületet, mely szerb pénzen lett építve, szerb földön, s így csak visszavette azt, amit a magyar hatalom kényszerrel elvett tőle. E körülményekre szeretnénk felhívni az Oktatásügyi Minisztérium figyelmét, arra az esetre, ha netán a magyar kormány igényt tartana esetleges kompenzációra az épületet illetően. A fentiekben röviden vázoltuk a magyar oktatásügy káros tevékenységét, a sovinizmus melegágyát, mely nemrégig fennállt ebben a városban. A városi Népbizottság meggyőződése, hogy ezekről a döntő tényezőkről a Tanügyi Osztálynak nem volt tudomása, vagy pedig csak felületesen lett tájékoztatva, mikor e fontos kérdésről határozott.

A volt magyar állami gimnázium mint intézmény, valamint tanárai nem hozhatók semmilyen kapcsolatba a szerb főgimnáziummal, mert ez nem annak a folytatása, hanem teljesen más, önálló intézmény, melynek semmi kötelezettsége nincs és nem is lehet a megszűnt intézmény iránt. Ha pedig a magyar diákok iránt valamilyen politikai okokat kell figyelembe venni, ez teljesen fölösleges. Mindenekelőtt a városban és környékén magyar ajkú diákok nincsenek is, kivéve néhány elmagyarosított németet és zsidót, s néhány betelepült magyar hivatalnok gyerekeit, kik a véglegesen meghúzott határ kijelölése után úgyis kitelepülnek. (Az 1921-es népszámlálás szerint a városban 4121 magyart tartottak nyilván – a szerző megjegyzése). Második és leglényegesebb pedig az, hogy magyar tannyelvű tagozatok megnyitása úgy alap mint fennsőfokon tárgytalan. A múlt 1919-es tanévben a Tanügyi Osztály megengedte ezeknek

a tanulóknak felsőfokon, hogy ott tanáraik oktassák, és évzáró vizsgát tegyenek egy bizottság előtt, melynek elnökéül a Tanügyi Osztály dr. Velimir Jugint, a szerb gimnázium igazgatóját jelölte ki. A volt magyar gimnázium tanárai elvetették annak lehetőségét, hogy olyan bizottságba menjenek bele, melynek elnöke a szerb gimnázium igazgatója lenne, hanem tanulóikat saját maguk vizsgáztatták, kiállították a bizonyítványokat, s azokat dr. Szele Róbert magyar állami tanfelügyelőnek küldték el Szegedre, tehát egy külföldi ellenséges országba, aláírás végett. Tehát az iskolai bizonyítványokat, melyeket a Tanügyi Osztály rendelete szerint dr. Juginnak kellett volna kiállítani és aláírni, a volt magyar gimnázium tanárai maguk állították ki. Az alsó tagozatosok sem voltak semmivel jobbak a felsőtagozatosoknál. Egyetlenegy sem iratkozott be ebben a tanévben a szerb gimnáziumba – pedig mindegyikük tud legalább annyit szerbül, hogy egy kis törekvéssel, szorgalommal mindenképpen előrehaladhatnának –, mert többségük német gyerek ebből a városból és környékéről, akik tudnak szerbül.

Lehetséges-e ilyen tanulók és tanárok iránt tekintettel lenni. Megengedhető-e az ilyen mentalitású és ellenséges magatartású tanároknak és diákoknak, hogy továbbra is ignorizálják a szerb államot és annak tanügyi szerveit, megengedhető-e, hogy ezek a diákok és tanárok, akik a legszemtelenebb sovinizmustól vannak átitatva – továbbra is dölyfösködjenek a mi régóta áhított szerb gimnáziumunkban. Lehet-e adni ezeknek a diákoknak és tanároknak még színlelt alapot is adni arra, hogy esetleg valami jogot formálnának a mi szerb gimnáziumunkra –, hogy abban úgy viselkedjenek, mint valamikor az övékében, hogy keveredjenek a szerb gyerekekkel, s köztük a magyar nemzeti eszméket terjesszék, és szórják a sovinizmus mérges magvait. Lehet-e bizalom ezekben a tanárokban, akik nem akarják letenni a hűségesküt a szerb államnak, és akik társadalmi tevékenységükkel minden alkalommal kifejezik ellenséges magatartásukat, elégedetlenségüket a szerb állam iránt, amire a következő példa is ékes bizonyíték: Ő királyi fennség helytartójának napján ezek a tanárok tanulóiknak félreeső helyeken órákat tartottak az iskolában, és mikor az istentisztelet után a polgárok hazafelé tartottak, úton-útfélen találkoztak e nem szerb diákokkal, kik könyveket tartottak kezükben. A fentiekből is kitűnik, hogy itt semmilyen szükség nincs nyolcosztályos magyar nyelvű gimnáziumra – mert e nem szerb gyerekek, vagy legalábbis nagyobb része mivel szerbül tud – beiratkozhatott volna a szerb gimnáziumba, másik része pedig oda, ahol a Tanügyi Osztály ilyen intézményt nyitott, mert itt magyar gyerek nincs, s így a magyar tagozatok megnyitása a német diákokat kényszerítené, hogy tovább tanuljanak a magyar gimnáziumba, és a mi irányításunk alatt elmagyarosodjanak. Nem lehet és nem szabad ezt megengedni soha és semmiképpen, nem is lesz olyan szerb hatalom, mely ehhez hozzájárulna, így véli ez a népbizottság. Feltételezhető azonban, hogy a Tanügyi Osztálynak az a szándéka, hogy a magyar tagozatokat fokozatosan szünteti meg – ennek a Népbizottságnak az a véleménye, hogy ezt azonnal kezdje el, azaz már ebben az évben szüntesse meg az első osztályt, jövőre a másodikat és így tovább, így nem lett volna szabad azaz fenntartani a négy vagyis a nyolc osztályt, mert akkor teljes meg-

szüntetés 12 évig tartana, ezzel mi ki volnánk téve annak a kellemetlenségnek, hogy még 12 évig tűrjük egy magyar gimnázium létezését –, mikor magyarok egyáltalán nincsenek – ugyanabban az épületben, ahol a szerb gimnázium van s ily módon valamiféle »kondominium« jönne létre. Amennyiben ez a Népbizottság értesült, az ok, hogy a megszüntetés csak négy év múlva kezdődjön abban van, hogy a nem szerb iskolákban csak ettől az évtől kezdve vezették be a szerb nyelvet mint kötelező tantárgyat, és a nem szerb gyerekek csak a negyedik osztály befejezése után lesznek képesek megtanulni a szerb nyelvet mint feltételt, hogy beiratkozhassanak a gimnázium első osztályába.

A Tanügyi Osztálynak tehát az a törekvése, hogy a nem szerbeknek kényszerből lehetővé tegye a szerb nyelv megtanulását, hogy minél többen iratkozhassanak szerb gimnáziumba. Ez téves felfogás, mert sem a szerb államnak, sem a szerb népnek nem érdeke. Mint ahogy a magyar nyelv megismerése nem tudott bennünket elmagyarosítani, így a szerb nyelv ismerete sem fogja a nem szerbeket elszerbesíteni, és sohasem lesznek hű alattvalók, azért, mert tudnak szerbül. Nekünk érdekünk, hogy ne kényszerítsük őket a szerb nyelv megtanítására. Mi nem akarunk kényszerrel szerbesíteni, de nem nézhetjük nyugodtan az elmagyarosítás további létét a mi hatalmunk alatt. Ha tényleg helyes volna az az álláspont, hogy a magyar gimnázium megszüntetése folyamatosan történjen a nem szerb diákok érdekében, akkor is a beszüntetést még ebben az évben el kell kezdeni, de semmiképpen a szerb gimnázium épületében.

Nagykikinda város Népbizottsága szeretné kihangsúlyozni, hogy a Tanügyi Osztálynak ilyen fontos kérdésben nem lett volna szabad döntenie csupán az itteni szerb gimnázium igazgatójának jelentése alapján, hanem a magyar gimnázium megszüntetésének módjáról meg kellett volna hallgatnia a Népbizottság véleményét is, mint a közvélemény képviselőjét, vagy utasítani a szerb gimnázium igazgatóját, hogy tanácsot kérjen ebben az ügyben a város elismert polgáraitól, hogyan történjen a magyar gimnázium likvidálása, figyelembe véve a politikai körülményeket. Az összes említett alapos okok miatt, a Népbizottság méltóságának és a békének megőrzése érdekében, valamint a környéken élő szerb nép érdekében, a tanügy további fejlesztése és a szerb gimnázium érdekében, kérjük az Oktatási Minisztériumot, hogy az említett, a Tanügyi Osztály által meghozott végzést helyezze hatályon kívül, utasítsa a szerb gimnázium igazgatóját, hogy a továbbiakban minden tevékenységét állítsa le, a korábbi eljárásokat ebben az ügyben semmisítse meg. A város Tanügyi Osztálya javasolja ezen javaslat elfogadását. A javaslat elfogadtatott" (Kikindai Történelmi Levéltár, f. 60, 30. *Jegyzőkönyv* 429. o. 119. sz. 14565/1919).